

मनोगत

महाराष्ट्र ही संतांची भूमी. अनेक संतांनी आपली जीवने या महाराष्ट्रातील जनसामान्यांच्या उद्धारार्थ खर्च केली आहेत. प.पू. आर्यनंदी महाराज हे यांच संत परंपरेतील एक दिगंबर जैन संत. त्यांच्या कार्याची नोंद ऐतिहासिक स्वरूपात उपलब्ध व्हावी म्हणून 'श्री डी.जे.एस. सेवा मंडळाच्या कार्यकारिणीच्या कार्यकर्त्यांनी एके दिवशी प.पू. मुनिश्री आर्यनंदी यांचे जीवनावर एखादे सुंदर घरित्र मी लिहावे म्हणून आग्रह केला. त्यांच्या आग्रहाखातर मी ते मान्य केले. पूज्य मुनिश्रींचा व माझा तसा फारसा संबंध आलेला नव्हता. त्यांच्या जीवनाशी व जीवनकार्याशी मी अपरिचितच होतो.

म्हणून या कार्यकर्त्यांच्या आग्रहाखातर मी वेरुळ येथे गेलो. सोबत माझ्या धर्मपत्नी सौ. लीला जैन याही होत्या. आम्ही उभयतांनी मुनिश्रींचे दर्शन घेतले. चार-पाच दिवस राहून त्यांचेकडून त्यांच्या जीवनाबद्दलची माहिती घेतली. त्यांची दिनचर्या व मनोगत आम्ही नऊ-दहा टेपमध्ये बंदिस्त करून घेतले.

सदरील चरित्र हे प्रामाणिक व्हावे व त्या चरित्रातून भावी पिढीला उदात्ततेचा, मांगलत्याचा स्पर्श व्हावा, तसेच जैनधर्म, जैन संस्कृतीतील मंगलमय तत्त्वांचा देखील परिचय व्हावा अशी इच्छा मनात होती. त्या दृष्टीने केवळ व्यक्ति-चरित्रापेक्षा त्या व्यक्तिमत्त्वाचे प्रकट चिंतनही व्हावे हा विचार मनात प्रबळपणे घर करून राहिला.

इंग्रजीत अलौकिडे व्यक्ति-चरित्र-चिंतनाची परंपरा वाढीस लागली आहे. जणू काही त्या व्यक्तीच्या जीवनात लेखक स्वतः दाखल होतो व तिच्या विविध गुणावगुणांचे काळ-सापेक्ष असे दर्शन घेतो. त्या चिंतनाचा आणखी एक भाग म्हणजे त्या व्यक्तीचा संस्पर्श घडलेल्या घटना, आणि त्याच्या सहवासात आलेल्या विविध क्षेत्रांतील व्यक्ती यांचा योग्य नामनिर्देश व्हावा, हाही हेतू असतो.

दुसरे, एक सतत जाणवत राहिले की केवळ असामान्य व्यक्तीचेच चरित्र-लेखन महत्त्वाचे नसून अत्यंत सामान्य व्यक्तीचे अंतरंगी वसत असलेले असामान्यत्वाही किती मोलाचे व अनेकांना प्रेरणादारी असू शकते, याचा प्रत्यय प. पूज्य आर्यनंदीजीच्या जीवन विषयक व तत्त्वज्ञानविषयक दृष्टिकोनातून आला. विविध सामाजिक, सांस्कृतिक कार्य करणारी व्यक्ती स्वतःबद्दल अत्यंत निरपेक्ष राहून किती अलौकिक स्वरूपाचे कार्य करू शकते याचाही प्रत्यय आला. अशा सामान्यातील असामान्यत्व पाहाणे व त्याबद्दल प्रकट चिंतन करणे हे अवघड असले तरी त्या व्यक्तीने माझ्या मनावर जो संस्कार, जे प्रतिबिंब चित्रित केले, त्याच्याशी प्रामाणिक राहून हे लिखाण करण्यात मला मनस्वी आनंद वाटत राहिला. एखाद्या गुरुने आपल्यावर जी असीम कृपा केलेली असते त्या गुरुंच्या आज्ञेत राहून व आपल्या सर्व भौतिक गरजांचा जास्तीत जास्त संकोच करून केवळ गुरुंच्या जीवनाशी आपले जीवन सर्वार्थाने निगडीत करणारे व्यक्तिमत्त्व अलौकिकच असते.

जैन संस्कृतीला आपल्या दिव्य-भव्य व ओजस्वी विचार-आचाराने संपन्न करणारे व्यक्तिमत्त्व मनाला भावले, रुचले तर त्या व्यक्तिमत्त्वाची नोंद साहित्यकृतीच्या द्वारे केली जाणे साहित्याच्या दृष्टीने श्रेयस्करच होय. महाराष्ट्र जैन सारस्वतात एखादी उत्कृष्ट साहित्यकृती प्रविष्ट व्हावी व आजवर प्रकाशित झालेल्या चरित्रपर ग्रंथांपेक्षा वेगळ्या रीतीने ही साहित्य-कृती लिहिली जावी असा उद्देश मनात बाळगून दीड-दोन वर्षांत त्या चरित्रनायकाशी संबंधित अनेक व्यक्ती, घटना व कार्ये यांबद्दलची माहिती गोळा करण्यात आली. या कामी पूज्यश्रींचे अतिनिकटचे मित्र, शिष्य व कार्यकर्ते यांचेशी पत्रव्यवहाराच्या रूपाने किंवा समक्ष भेट घेऊन त्यांची मनोगते टिपणांच्या स्पाने संग्रहित

करण्यात आली. ती सर्व माहिती इतकी विपुल आहे की पूज्यश्रीचे हे चरित्र कमीत कमी सात-आठशे पानांचे झाले असते. परंतु त्या सर्व मनोगतांचा, घटनांचा व माहिती कथन करणाऱ्या त्यांच्या शिष्यांचा सर्वतः उपयोग करणे केवळ अशक्य होते.

म्हणून काही ठळक घटनांच्या आधारे व पूज्यश्रीनी स्वतः वेळात वेळ काढून जी महत्त्वाची माहिती उपलब्ध करून दिली तिच्या आधारे ही चरित्र-चिंतनात्मक साहित्यकृती महाराष्ट्र-शारदेच्या चरणी विनम्रभावे अर्पण करण्यात येत आहे.

या चरित्र लेखनासाठी माझे मित्र प्रा. श्री. हिरालाल देशमाने, श्री. रत्नलालजी कोरडे, प्रा. डॉ. हुकुमचंद संगवे, श्री. रवींद्र कटके, श्री. विजयकुमार कटके, श्री. विनोद देशमाने, श्री. नरेंद्र बुबणे, डॉ. रावसाहेब पाटील (संपादक, जैनबोधक) माजी शिक्षणाधिकारी श्री. यशवंतराव इंगोले (अकोला) श्री. श्रीपाल साहुजी (औरंगाबाद) श्री माणिकचंदजी हजारे गुरुजी (माजी मुख्याध्यापक, वेरुळ गुरुकुळ), श्री. पन्नलाल गंगवाल (व्यवस्थापक, वेरुळ गुरुकुळ), इ. अनेक मान्यवरांनी आपले अनमोल सहाय्य केले आहे. डॉ. निर्मलकुमार फडकुले यांनी समय साहित्यकृती वाचून व त्यात काही दुरुस्त्या सुचवून ती कृती अधिक निर्दोष करण्यासाठी मार्गदर्शन केले आहे. सर्वच व्यक्तींचा नामनिर्देश येथे करता येणे शक्य नसले तरी परंतु ज्यांनी या कामी आपले सहकार्य केले आहे त्यांचे ऋण नम्रतेने स्वीकारण्यात मला धन्यता वाटते.

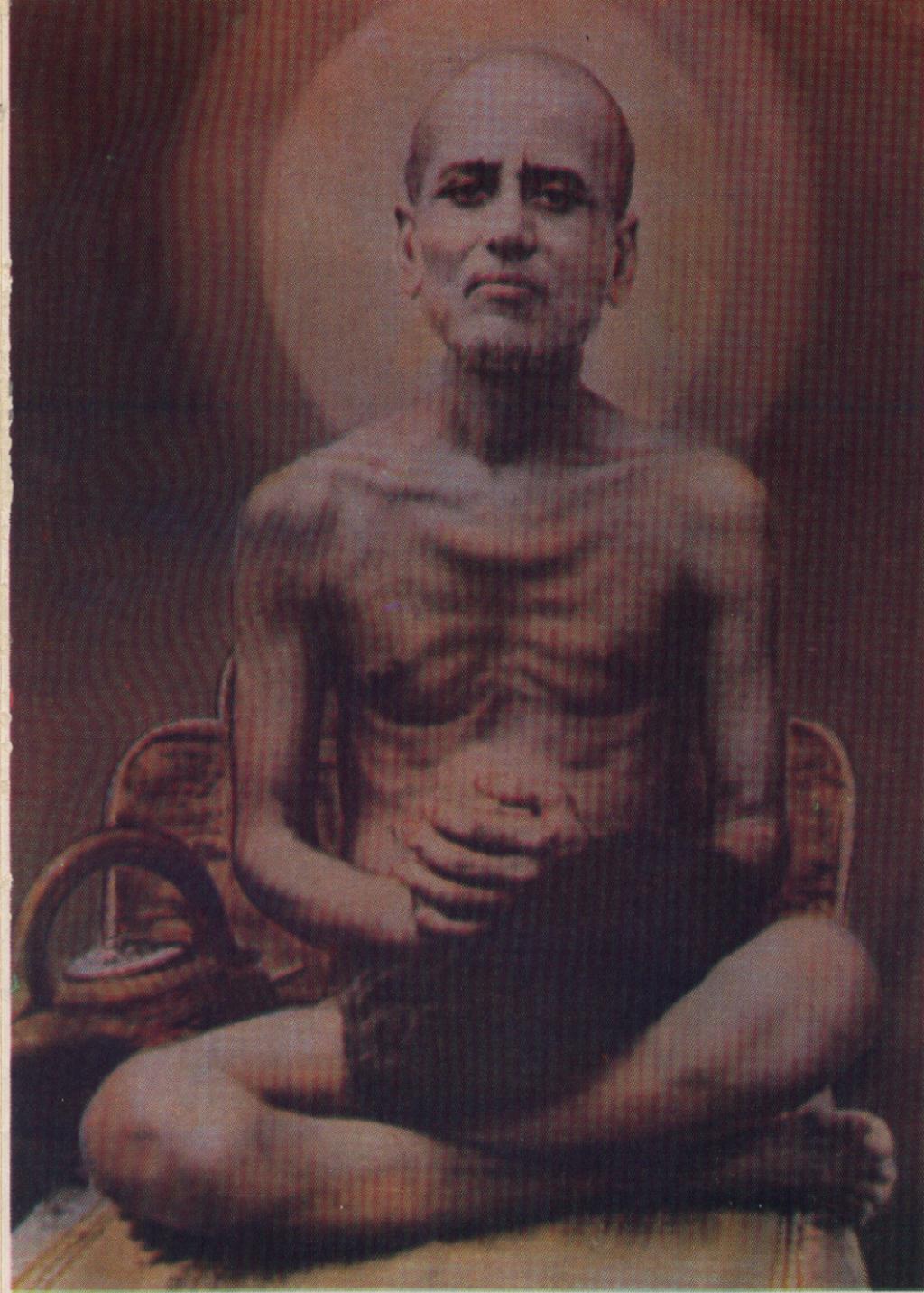
पूज्यश्री आर्यनंदी महाराजांनी भारतवर्षीय दिगंबर जैन 'तीर्थक्षेत्र' कमिटी मुंबई, या संस्थेसाठी गुरुदेव समंतभद्र महाराजांच्या आज्ञेने एक कोटी रुपयांचा निधी जमवून दिला. हे त्यांचे कार्य महान ऐतिहासिक स्वरूपाचे आहे. त्या निधीसाठी त्यांनी उत्तर भारत, मध्य भारत, व दक्षिण भारतात जवळ जवळ दहा-बारा वर्षे सतत पदयात्रा केली, ती एक धर्मयात्राच होती. त्या निमित्ताने जी जन-जागृती झाली तिचे मूल्यांकन पैशाच्या स्वरूपात करता येणे शक्य नाही. एवढे मात्र खरे की त्या निमित्ताने तीर्थक्षेत्राबाबत समाजाचा दृष्टीकोन अधिक डोळस झाला आहे.

सोलापूर येथील श्री. डी.जे.एस. सेवामंडळ या संस्थेतील नव्या दमाच्या तरुणांनी पुढाकार घेऊन सदरील साहित्यकृती प्रकाशात आणण्याचे ठरविले व त्यासाठी लागणारा निधी त्या युवकांनी गावोगावी हिंदून जमविला. हे त्यांचे कार्य इतिहासात खात्रीने नोंदविले जाईल यात शंका नाही. कारण त्या निमित्ताने या युवकांना समाजातील विविध व्यक्तीशी संपर्क साधणे शक्य झाले व समाजाच्या

विचारांशी एकरूप होता आले. म्हणून श्री. डी.जे.एस. सेवामंडळ, सोलापूर या संस्थेतील सर्वच सभासदांचे ऋण मोठे आहे.

या ग्रंथाची सिद्धता होण्यास माझ्या धर्मपत्नी सौ. लीला जैन यांनी सर्व हस्तलिखित २-३ वेळा वाचून तेअधिक निर्दोष होण्यासाठी मदत केली त्या बद्दल मी त्यांचे आभार मानतो.

-सुमेरचंद के. जैन

मुनिश्री आर्यनंदी महाराज